

ХУДОЖНЯ ТРАНСФОРМАЦІЯ ХРИСТІЯНСЬКИХ МОТИВІВ У ПРОЗІ НАТАЛЕНИ КОРОЛЕВОЇ

У статті розглядаються проблеми художньої трансформації християнських мотивів і образів у прозі “призабутої” письменниці Н. Королевої, аналізуються авторські художні прийоми моделювання євангельських притч і систем (на прикладі збірки “Во дні они”)

Наталена Королева, творчість якої нещодавно повернулася до українського читача, приваблює своєрідністю сприймання християнської теми. Фактично всю літературну спадщину письменниці (принаймні, ті твори, що є доступними зараз) пронизують релігійні мотиви. Безпосередньо за євангельськими сюжетами написані оповідання, що увійшли до збірок “Подорожній”, “Во дні они” (ці твори друкувалися в 30-ті роки) та повість “Quid est veritas?” (вперше побачила світ у 1961 р.).

Н. Королева, як інші європейські автори, не могла не зазнати впливу Святого Письма, надто якщо взяти до уваги дві обставини: по-перше, католицьке виховання (майже 12 років вона провела в монастирі); по-друге, її цілеспрямований інтерес до історії взагалі: Н. Королева – археолог за освітою.

Характерно, що її перші твори, написані під впливом Євангелія, публікувалися в 30-ті роки. Вони є свідченням письменницької інтуїції: адже саме в цей час у Радянському Союзі руйнувалися тисячолітні основи моралі. Відступ, відхилення від християнських норм обернуться тяжкими моральними збитками, які практично відшкодувати неможливо.

Релігійна тема є традиційною в європейській і, зокрема, в українській літературі. Власне біблійними мотивами пронизані твори Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесі Українки та інших. У літературі Радянської України 20-30 років релігійна тематика не могла бути актуальною. “До заохочуваних мотивів належали й антирелігійні, які слухніше назвати богохульськими, оскільки навіть під пером визначних майстрів вони набували брутально-войовничого а часом глумливого характеру, – відзначається в останньому виданні (1998 р.) “Історії української літератури ХХ століття” [1: 244]. Таким чином, Наталена Королева, що мешкала у Чехословаччині та мала можливість писати не на вимогу партійних органів, продовжувала традиції класичної української літератури.

Оповідання збірки “Во дні они” (перша публікація в 1935 році) написані за євангельськими сюжетами. Збірка складається з 13 оповідань. Своєрідність Наталени Королевої у підході, у використанні мовних засобів, у художній інтерпретації дозволяє розглянути її твори в таких умовно окреслених площинах:

по-перше, оповідання, написані на євангельські сюжети (“Поклик”, “На морі Галилейським”, “На горі”, “Як минула ж субота”, “Сповідь”);

по-друге, оповідання, що використовують певні євангельські мотиви (“Трод”, “Прокажений”, “На Лазаревім хуторі”, “Гадарин”, “Драхма”);

по-третє, оповідання, що не мають тісного сюжетного зв'язку з текстом Євангелія (“В різдвяну ніч”, “Для справи”, “Що є правда?”).

А) **Оповідання першої групи** зберігають основні сюжетні лінії першоджерела. Це, однак, не означає, що авторка механічно перекладає давні тексти на сучасну мову, додаючи окремі деталі. Твори Королевої цілком оригінальні в плані художності.

Розглянемо, для прикладу, євангельський текст “Ісус у гостині в Закхея” [2:1295;1296]. Лука стисло оповідає про старшого митника Закхея, що забажав побачити Ісуса, і для цього він піднявся на фігове дерево. Ісус, помітивши його, промовив: “Закхею, - зараз зійди додолу, бо сьогодні потрібно мені бути в домі твоїм.” Натовп не зрозумів Ісусового вчинку: як він міг завітати до грішника? Ісус же пояснив: “Син бо Людський прийшов, щоб знайти та спасти, що загинуло” [2:1296].

Письменниця зберігає головний зміст оповіді про Закхея. Та композиція твору цілком самостійна. Зав'язкою сюжету є монолог жebraка Рехума, який розповідає про своє чудесне оздоровлення від сліпоти. Розповідь жebraка справила враження на городян. Авторка привертає увагу читача за допомогою гіперболи: “...все в Єрихоні, що мало вуха, знало про повернений чудом зір жebraкові, знало й про те, що Пророк – Чудодій наближається до Єрихону.” [3:16]

До розмов прислуховується митник Закхей, постать якого “неначе вся дихала добробутом та задоволенням” [3:17]. Внутрішній монолог героя оформлений у вигляді невласне прямої мови – улюбленого стилістичного прийому Н. Королевої. Закхей розкривається як людина, що задоволена своїм життям. Авторка влучно називає свого персонажа “обсипаним дарами й ласками долі, випасеним чоловіком” [3:17]. Останній епітет підкреслює, що Закхей живе примітивним духовним життям (на думку спадають відомі мотиви: Ісус – пастир, віруючі – його паства; притча про загублену вівцю). Старшого митника не цікавлять проблеми його співвітчизників. Він живе одинаком, адже “прив'язаність – корінь страждань” [3:18]. “Гарна річ – життя ... - ткала думка казкову м'яку запону. І за тією запоною зникали неестетичні прояви життя, ті, що на них не любив звертати уваги Закхей” [3:17].

Та неестетична дійсність знову нагадує про себе: бурхливий людський потік полився назустріч Месії. Закхей вважає себе людиною неординарною, вищою за інших, тому такі прояви народної любові до Ісуса йому неприємні. Та цікавість перемагає: митник потайки спостерігає з-за брами.

Подальші події передаються через призму сприймання Закхея. Спочатку видно тільки руку Ісуса, а точніше, - рукав: “білий рукав крилом майнув у повітрі, ліг на плече сивобородого” [3:20]. Потім вимальовується силует

білої постаті. Авторка ніколи не дає портретної характеристики Христа, натомість акцентує увагу на враженнях і відчуттях, які викликає Ісус у інших персонажів. Домінуючою деталлю є “сліпуче сяйво” (в іншій частині твору – “м’яке”), “солодкий голос”, “чарівна голова”.

Під впливом Ісуса в Закхееві відбувається раптова зміна: статечний розважний старший митник, як маля, видирається на дерево, щоб побачити Його. Флегматичний, байдужий до всього, Закхей перетворюється на вражливу, емоційно відкриту людину. “Дрібним, радісним сміхом, як у далекому дитинстві, затремтіло серце, мов блискуче-рябенький нашерх на срібній поверхні тихого озера” [3:20]. Опис переродження Закхея задіює слова: по-дитячому, дитина, дитинство. Адже старший митник, байдужий егоцентрист, залишає цей світ, а натомість народжується нова людина, яка відчула поклик Божий. Ісус проголошував: “Хто Божого Царства не прийме, як дитя, той у нього не ввійде!” [2:1234].

Б) **Оповідання другої групи** привертають увагу своєрідним сприйманням євангельських сюжетів: авторка дотримується текстів першоджерела, та часто ці сюжети відступають на другий план. Так, в оповіданні “Прокажений” Н. Королева використовує мотив зцілення прокаженого. Та для письменниці це тільки поштовх до розвитку власного сюжету. Колишній прокажений Леві спілкується з матір’ю Рахеллю та побратимом Реувимом; в оповіданні епізодично з’являються розбишака Варавва та первосвященик Каяфа – персонажі інших євангельських переказів. Читач спостерігає за моральним падінням Леві, який із вдячного та доброго юнака перетворюється на хриstopродавця. Кульмінацією оповідання є епізод, коли натовп дарує життя злочинцеві Варавві. І Леві, який напередодні був жорстоко побитий Вараввою, голосує за порятунок останнього і страту Христа.

Оповідання “Гадарин” використовує відомий сюжет про вигнання демонів із біснுவатого. “А як демони вийшли з того чоловіка, то в свиней увійшли. І череда кинулась із кручі до озера, - і потопилась” [2:1276]. Жителі Гадаринської землі стали благати Ісуса залишити їх: “великий бо страх обгорнув їх” [2:1276]. Оповідання Королевої починається розмовою гадаринських священиків, що бідкаються через велику данину, яку вимагають римляни. Священики закликають прихід Месії, що врятує народ. “Чи ж таки не прийде Месія?! Чи ж очі синів наших і синів синів наших так і замкнуться в п’ятні неволі?” [3:13]. Священик Уза стверджує, що вони пізнають Месію з першого слова, “...першого вчинку, що зробить благословенна правиця його” [3:13]. Та ось проноситься звістка: до міста наближається Ісус, який вигнав демонів із біснуватого і переселив їх у стадо свиней (Гадарин, за версією Н. Королевої, - місто, що займалося вирощуванням свиней). Священик Уза, який так чекав приходу Месії, забороняє впускати Ісуса до Гадарина. Уза не вірить, що пророком є той, “що руйнує добробут цілого міста заради одного біснуватого дурня” [3:15]. Отже, гадаринці не пустили до свого міста Христа не просто через абстрактний страх, а через конкретний страх за своїх свиней; для гадаринців свині значили більше, ніж Ісус. Іронічне зауваження Узи (“ми надто недостойні, щоб приймати пророків”), виявилось правдою: важко назвати достойними людей, що віддали перевагу свиням.

В) **Оповідання третьої групи** – це цілком авторські твори, але вони створені з урахуванням традицій Євангелія. На нашу думку, найбільш показовим є твір “В різдвяну ніч.”

Події відбуваються в ніч на Різдво Христове в сім’ї Юди Іскаріота. Авторка знайомить читача з 8-річним Юдою, його матір’ю Іхеведдью та батьком Шимоном. Хлопець зраджує власного батька і отримує за це свій перший срібняк. Письменниця торкається ситуації складного морального вибору: так, Шимон злочинець, але ж він Юдин батько. Разом з тим письменниця зберігає психологічну достовірність Юдиного вчинку, адже спочатку Юда видав батька через дитячу безпосередність, а вже потім – цілком свідомо, бо римські вояки пообіцяли хлопцеві катання на конях. Важлива деталь: Шимон вирішив стати злочинцем після того, як його син вкрав ягня. Іхеведь суворо покарала хлопця, а Шимон звелів ягня спекти. “Але, що – ягня?! Наче з тим печеним ягням увійшов у Шимона злий біс” [3:41]. Шимон подався на розбій, подальші події нам відомі.

Після арешту батька Юда гірко плакав, та не через свій вчинок, а тому, що, по-перше, не отримав від вояків обіцяного подарунка, а по-друге, боявся заслуженого материнського покарання. Та Іхеведь вчинила інакше: вона прокляла свого сина-одинака найстрашнішими прокльонами. “Най зрадницьким найменням твоїм клянуть люди, аж доки стоятиме світ...” [3:44].

Виникає питання: чому авторка обрала місцем події околиці Вифлеєма і час – Різдво Христове; та й оповідання називається “В різдвяну ніч”? Різдво – одне з найвеличніших свят християнської релігії; Різдво – це початок нової ери в житті людства. Символічно, що саме в ніч на Різдво Юда вчиняє свою першу зраду та отримує за неї платню.

Оповідання пронизане світлом різдвяної зірки, “тривожно-хвилююче, повне обітниць і близької несподіванки” світло бентежить душу Іхеведі. Сяйво чарівної зорі супроводжує бідну жінку і в останні хвилини її життя, коли Іхеведь кидається у прірву.

Письменниця майстерно змальовує незвичайну різдвяну ніч, створюючи візуальні та слухові образи: “Срібно-блакитний серпанок ночі обгорнув молодичку гострою прохолодою. Місяць був у повні; й що ясніше було світло на небі, то глибшою п’ятною заливали соковиті тіні гостряки скель, ущелини, вузькі стежечки в сріблястій зелені оливкових гаїв, за якими дримали білі кубики тихого Вифлеєму. Ні подиху вітру, ні руху живої істоти. Лише здалеку долітало мелянхолійне мереживо кількох гармонійних флейт, часами срібною стьожечкою туди вплутувались голоски дзвіночків, що були оздобою подорожніх ослів, часами, мов широкою рамкою темного тла, оточувалась далека музика дерев’яними дзвонами верблюдов” [3: 39: 40].

Письменниця створює фантастичну картину ночі, метафоричні образи передають захоплення перед таїною народження Христа: срібно-блакитний серпанок ночі, мелянхолійне мереживо кількох гармонійних флейт, срібна стьожечка голосків дзвіночків.

Оповідання базується на контрастах: в чарівну ніч, коли тисячі людей йдуть назустріч Месії, Шимон чатує на свою жертву; в час, коли Божа Мати дарує життя Сину Божому, інша мати проклинає свого єдиного сина; і, нарешті, в момент народження Ісуса, безмежно відданого своєму небесному отцеві, відбувається переродження Юди в жахливого грішника, що зрадив рідного батька.

Таким чином, оповідання, що ввійшли до збірки “Во дні они”, не можна вважати адаптованими євангельськими переказами. Літературознавець О. Мишанич зазначає: “Біблійні постаті й епізоди письменниця вводить в щоденне життя і побут простолюду, наближає їх до розуміння і сприйняття своїми сучасниками без будь-якого дидактизму й моралізування” [4:641]. Відтворюючи стародавні образи, Н. Королева звертається до сучасників із проповіддю вічних моральних цінностей, пробуджує краще, що є в людині. Варто зазначити, що творчість письменниці, окрім високої художності, володіє великим виховним потенціалом. Все “ на круг свій вертається ”[2:818], і разом з багатьма талановитими літераторами із несправедливого напівзабуття повертається Наталена Королева, письменниця “високої духової культури” [5:5].

Орфографічні особливості мюнхенського видання при цитуванні зберігаються.

ЛІТЕРАТУРА

1. Історія української літератури ХХ століття: У 2 кн. Кн.1: Перша половина ХХ століття. Підручник / За ред. В.І. Дончика. -К.: Либідь, 1998. – 464 с.
2. Біблія, або Книги Святого Письма Старого та Нового Заповіту. – Всеукраїнське євангельсько-баптистське братство. - 1998.-1523 с.
3. Королева Наталена. Во дні они: Оповідання з євангельськими мотивами.-2-е вид.-Мюнхен, 1948.-64 с.
4. Мишанич О. Дивосвіти Наталени Королевої // Королева Н. Предок: Іст. Повісті; Легенди старокиївські / Упоряд., авт. післямови та приміт. О.В. Мишанич. – К.: Дніпро, 1991. – С. 633-654
5. Завадович Р. Передмова редактора до першого видання “Quid est veritas?”// Всесвіт.- 1996. - №2. - С. 4 – 7.

Голубовська Ірина Владиславівна – асистент кафедри мови з методикою викладання в початкових класах Житомирського державного педагогічного інституту ім. І. Я. Франка.

Наукові інтереси:

- українська література.